

Killion Munyama

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju w warunkach globalnego kryzysu finansowego

Ekonomiczne Problemy Usług nr 38, 53-58

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KILLION MUNYAMA

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

EUROPEJSKI BANK ODBUDOWY I ROZWOJU W WARUNKACH GLOBALNEGO KRYZYSU FINANSOWEGO

Wprowadzenie

Kryzysy finansowe w gospodarce światowej są nieuniknione, a ich przenoszenie z jednego kraju do drugiego ułatwia globalizacja oraz wynikające z niej otwarcie rynków finansowych. Obecny kryzys rozpoczął się od załamania na rynku kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych i szybko opanował sektory bankowe oraz rynki finansowe zarówno w Ameryce, jak i krajach europejskich. W walkę ze skutkami kryzysu oraz w działania mające na celu ograniczenie jego rozmiarów zaangażowały się rządy i banki centralne wielu krajów oraz międzynarodowe instytucje finansowe. Zaniepokojony rozwojem sytuacji krajów Europy Środkowo-Wschodniej również Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBOiR) przyjął pakiet antykryzysowy mający na celu łagodzić skutki globalnego kryzysu. Celem artykułu jest analiza pakietu pomocowego EBOiR-u skierowanego do krajów Europy Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem działań dotyczących sektorów bankowych.

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju jest najmłodszym międzynarodowym bankiem rozwoju na świecie. Podstawą prawną jego utworzenia jest porozumienie podpisane 29 maja 1990 roku w Paryżu. EBOiR rozpoczął działalność w kwietniu 1991 roku. Jego założycielami było 39 państw i dwie organizacje międzynarodowe: Wspólnota Europejska oraz Europejski Bank Inwestycyjny¹. Siedzibą banku jest Londyn. Znakiem EBOiR-u są dwie splecione elipsy wpisane w koło, które symbolizują Europę i jej dwie części: wschód i zachód. Pomysłodawcą utworzenia banku był ówczesny prezydent Francji Francois Mitterrand².

Jest to pierwszy regionalny bank rozwoju, którego członkami zostały Stany Zjednoczone i były ZSRR. Bankiem zarządza Rada Gubernatorów. Rada wybiera organ wykonaw-

¹ Zob. B. Bernas: *Finanse międzynarodowe*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 77.

² Por. A.F.P. Bakker: *International Financial Institutions*. Longman, London New York 1996, s. 82.

czy – Radę Dyrektorów, która składa się obecnie z Dyrektorów. Pierwszym prezesem banku był Jacques Attali, natomiast obecnie tę funkcję pełni Thomas Mirow. Podstawowym celem banku jest działalność na rzecz przyspieszania procesów demokratyzacji i przechodzenia do modelu gospodarki rynkowej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej przez wspieranie efektywnych inicjatyw gospodarczych, zwłaszcza w sektorze prywatnym. Bank wspiera wdrażanie reform strukturalnych i sektorowych, obejmujących demonopolizację, decentralizację i prywatyzację, z zamiarem doprowadzenia do pełnej integracji krajów Europy Środkowo-Wschodniej z gospodarką światową.

EBOiR finansuje główne przedsięwzięcia z zakresu³:

- rozwoju sektora prywatnego,
- wdrażania procesu prywatyzacji w przedsiębiorstwach państwowych,
- przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- tworzenia i wzmacniania instytucji finansowych,
- restrukturyzacji sektora przemysłowego,
- tworzenia nowej infrastruktury umożliwiającej rozwój sektora prywatnego i przechodzenie do gospodarki rynkowej,
- promowania małych i średnich przedsiębiorstw,
- poprawy stanu środowiska naturalnego.

Siłą EBOiR-u jest jego zdolność do działania w sektorze wielkich finansowych instytucji oraz restrukturyzowanych przedsiębiorstwach państwowych, jak i stosunkowo niewielkich przedsiębiorstwach prywatnych. Ponadto łączy on zasady funkcjonowania i procedury zarówno banków inwestycyjnych, jak i banków rozwoju⁴. Stara się on promować wszystkie te instytucje, które sprzyjają rozwojowi przedsiębiorczości, w tym także infrastruktury gospodarczej i prawnej wspierającej działalność sektora prywatnego.

Globalny kryzys finansowy

W 2007 roku pojawiły się pierwsze doniesienia o kryzysie w sektorze bankowym w Stanach Zjednoczonych i o stratach banków, które wynosiły wiele miliardów dolarów⁵.

³ K. Munyama: *Finansowanie krajów rozwijających się z zewnętrznych oficjalnych źródeł*. Zeszyty Naukowe, Finanse, Rachunkowość i Public Relations nr 07/02/2002, Wydawnictwo WSKiZ 2002, s. 72.

⁴ E. Ambulita, K. Munyama: *Międzynarodowe instytucje finansowe w Polsce w okresie transformacji*. Wydawnictwo WSZiK, Poznań 2002, s. 89.

⁵ Pierwsze sygnały globalnego kryzysu finansowego zaczęły się pojawiać 3 stycznia 2007 r., kiedy to ogłoszono bankructwo spółki *Ownit Mortgage Solutions Inc.* Upadała wtedy pierwsza w USA instytucja finansowa oferująca ryzykowne kredyty hipoteczne osobom prawie lub całkowicie niewypłacalnym (tzw. subprime). Na początku dekady kredytów hipotecznych udzielano w USA na potęgę. Podmioty się nie przejmowały ryzykiem, bo panowało powszechne przekonanie, że trwający wzrost cen nieruchomości pokryje wszelkie ewentualne straty z tytułu niespłaconych kredytów. Ale na początku 2007 r. ceny domów zaczęły spadać. W ciągu czterech miesięcy upadało kolejnych 25 instytucji kredytowych, z największą *New Century Financial* na czele.

Kryzys⁶ wywołały pożyczki hipoteczne udzielane przez banki przy wysokim ryzyku spłaty, często osobom o marginalnych możliwościach finansowych (ang. *subprime mortgage*). Te z kolei były masowo sprzedawane w postaci obligacji strukturyzowanych, opartych na nieruchomościach, w celach inwestycyjnych i spekulacyjnych przez prywatne instytucje finansowe, w tym największe banki amerykańskie i europejskie. Świadomość ryzykowności tych obligacji była niewielka, gdyż trwał boom na rynku nieruchomości, a czołowe instytucje ratingowe wystawiały wysokie oceny bezpieczeństwa rzeczonym obligacjom. Niewypłacalność indywidualna z niespodziewanie dużym odsetkiem (9,2%) poskutkowała z kolei brakiem gotówki na rynku kredytowym i niestabilnością (zagrożeniem rychłej niewypłacalności wierzycielności) tych instytucji.

Mamy teraz do czynienia z serią powiązanych ze sobą kryzysów. Nie jest to tylko kryzys finansowy – ten kryzys nieuchronnie rozszerza się na „realną” gospodarkę. W ostatnich kilku miesiącach proces ten stał się bardzo widoczny w niektórych krajach. Skutki kryzysu odczuwane są już przez miliony ludzi na świecie. Duże podwyżki cen żywności (spowodowane przez politykę promowania produkcji biopaliwa zamiast żywności oraz przez zmiany klimatu) i energii doprowadzają do dramatycznego spadku stopy życiowej. Według MFW 75 krajów jest „poważnie osłabionych przez kryzys żywnościowy”. Odbyla się cała seria protestów, rozruchów ulicznych, demonstracji i strajków w różnych krajach. Protesty te ogarniały nie tylko kraje neokolonialne, ale również kraje bogate.

Dopóki ceny na amerykańskim rynku nieruchomości nieustannie rosły, wszyscy byli zadowoleni. Banki pozbyły się niepewnych wierzycielności, ryzyko zostało rozłożone, a zyski były wysokie. Jednak rynek *subprime* wskazał na negatywną stronę globalizacji. Światowy system finansowy jest tak zintegrowany, że wydarzenia w jednym kraju szybko przenoszą się do innego i powodują zakłócenia w całym systemie. Banki amerykańskie, próbując ograniczyć własne ryzyko, spowodowały jego rozszerzenie na cały światowy system finansowy. Jednym z pierwszych banków, który na skutek kryzysu znalazł się w bardzo trudnej sytuacji finansowej był brytyjski bank *Northern Rock*. *Northern Rock* miał specyficzny model biznesowy – aż 70% pożyczek finansowanych było nie przez depozyty klientów, ale przez sekurytyzację na rynku pieniężnym. Gdy pojawił się kryzys na rynku *subprime*, *Northern Rock* już nie był w stanie finansować swojej działalności. Bank zwrócił się do banku centralnego Anglii (*Bank of England*), który zapewnił *Northern Rock* dziesiątki miliardów funtów. Gdy klienci dowiedzieli się o tarapatach *Northern Rock*, zaczęła się klasyczna panika i tysiące drobnych inwestorów stały w długich kolejkach na ulicy przed bankiem, aby wycofać swoje oszczędności. W końcu *Bank of England* musiał interweniować, aby zapobiec bankructwu, w związku z czym *Northern Bank* został znacjonalizowany.

⁶ M. Orłowski: *Świat, który oszalał, czyli poradnik na ciekawe czasy*. Wydawnictwo Agora, Warszawa 2008, s. 34.

Podobnie było w przypadku *Bear Stearns*. Kapitał akcyjny tego banku wynosił \$11,8 mld, podczas, gdy aktywa wynosiły \$395 miliardów. W lipcu 2008 roku dwa fundusze hedgingowe należące do *Bear Stearns* zbankrutowały ze stratami o wartości \$2,6 miliardów. Doprowadziło to do upadku tego piątego co do wielkości banku inwestycyjnego na świecie.

Globalny kryzys finansowy jest wynikiem fundamentalnych problemów światowej gospodarki opartej na ogólnych mechanizmach rynkowych, gdzie pojawiły się skomplikowane instrumenty finansowe⁷. Tylko stosowanie kredytu i proces globalizacji, czyli coraz bardziej intensywna integracja gospodarki świata w jeden system, pozwoliły gospodarce rynkowej zdecydowanie opóźnić jej załamanie. Zdaniem wielu ekonomistów gospodarka światowa uniknęła wcześniejszego wystąpienia kryzysu tylko dzięki gospodarce USA, stanowiącej silnik tej pierwszej⁸.

Skutkiem kryzysu finansowego, który w dużym stopniu dotknął sektory bankowe krajów Europy Środkowo-Wschodniej, jest ograniczenie zaufania na rynku międzybankowym. Banki niechętnie pożyczają pieniądze zarówno sobie nawzajem, jak i klientom⁹. Rynki finansowe stają się coraz mniej płynne, co zagraża bankom i firmom, zwłaszcza tym, które finansują swoją działalność pożyczkami krótkoterminowymi.

Miejsce EBOiR-u w rozwiązywaniu problemu globalnego kryzysu finansowego

Do końca 2008 roku kraje Europy Środkowo-Wschodniej – zdaniem wielu ekonomistów – dobrze radziły sobie ze skutkami kryzysu finansowego. Jednak narastający kryzys gospodarczy oraz wprowadzone przez wiele banków ograniczenia oraz zaostrzone warunki kredytowania stają się zagrożeniem dla działalności wielu przedsiębiorstw – szczególnie sektora MSP. EBOiR podjął działania mające na celu złagodzenie skutków kryzysu. I mimo że ogranicza swoją działalność (większość krajów Europy Środkowej ma opuścić bank jako kraje operacji do 2010 r.), to przeznaczył dodatkowe środki finansowe na realizację projektów w krajach Europy Środkowej-Wschodniej. Decyzją Rady Dyrektorów bank zarezerwował dodatkowe 500 milionów euro na wsparcie gospodarek tych krajów w walce ze skutkami kryzysu. W tym celu również zwiększono budżet wydatków banku na 2009

⁷ Zob. E. Chrabonszczewska, I. Oręziak: *Międzynarodowe rynki finansowe*. SGH, Warszawa 2000, s. 163.

⁸ Joseph E. Stiglitz, laureat nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 2001 r., podsumował ten proces: „Stany Zjednoczone były utrzymywane przez bankę na rynku nieruchomości, która spowodowała szal zakupów wśród konsumentów. Oszczędności gospodarstw domowych są na poziomie zerowym. Rezerwa Federalna wpuściła falę pieniądza do gospodarki, instytucje nadzorujące tę sytuację ignorowały to, że stwarzane były złe kredyty, a zadłużenie stało się nadmierne. W pewnym sensie, Rezerwa Federalna musiała tak działać, jeśli gospodarka miała się dalej utrzymać, jeśli koszty wojny miały zostać ukryte, jeśli Amerykanie mieli być przekonani, że mogą mieć wojnę za darmo. Setki miliardów dolarów wypłacane z aktywów hipoteki kompensowały negatywne skutki wojny. Ale gra się skończyła”. Oceniając wymiar kryzysu, Stiglitz stwierdził, że „recesja prawdopodobnie będzie najgorsza od 25 lat, a prawdopodobnie nawet od czasu Wielkiej Depresji”.

⁹ www.bankier.pl, 22.12.2008 r.

rok o około 7 mln euro, tj. około 20% więcej niż w 2008 roku. Bank ogłosił też w swoim komunikacie, że jego dodatkowe wydatki w 2009 roku wyniosą 1 mld euro, a połowa z nich będzie skierowana do krajów Europy Środkowo-Wschodniej. EBOiR obejmuje swoim obszarem działania 29 państw postkomunistycznych oraz Turcję.

Przyjęty przez EBOiR pakiet pomocowy jest ukierunkowany na sektory bankowe tych państw i ma na celu zapewnienie sprawnego przepływu finansowego m.in. dla małych i średnich przedsiębiorstw¹⁰. Pierwszą inicjatywą – podjętą wspólnie z MFW, UE, Bankiem Światowym, krajami nordyckimi (Dania, Norwegia, Szwecja i Finlandia) – jest wsparcie dla gospodarki lotewskiej w wysokości 7,5 mld euro. Kwota ta, przekazywana systematycznie przez 27 miesięcy, ma pomóc lotewskiemu systemowi bankowemu odzyskać płynność finansową oraz przywrócić stabilność gospodarce.

Charakterystyczne dla tych krajów jest to, że często buforem i stabilizatorem ich systemów bankowych była silna obecność zagranicznych banków. Jednak w świetle trudności doświadczanych przez niektóre z nich, ich obecność nie jest już tak pewnym zabezpieczeniem, co w przeszłości. Skutkiem perturbacji na globalnych rynkach finansowych są kłopoty finansowe banków oraz ograniczanie przez nie finansowania. W Polsce widoczne jest osłabienie ekspansji kredytu konsumpcyjnego, co powoduje coraz trudniejsze pozyskanie przez ludność kredytu na zakup samochodu czy mieszkania.

Z szerszego wsparcia EBOiR-u skorzystają również przedsiębiorstwa. Bank dąży do zwiększenia roli sektora prywatnego wszędzie tam, gdzie sektor prywatny jest w stanie zrobić rzeczy lepiej, taniej i solidniej niż sektor państwowy, chociażby partnerstwo publiczno-prywatne przy rozbudowie infrastruktury. Bank nie przewiduje preferowania żadnej branży. Pakiet antykryzysowy zakłada też rozbudowę programu pobudzania handlu (ang. *Trade Facilitation Programme*), odgrywającego ważną rolę w handlu zarówno „do” i „z” regionu, w okresie znacznie trudniejszego dostępu do kredytu. Zwiększone wydatki zostaną sfinansowane z własnych rezerw banku.

Podsumowanie

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju to instytucja finansowa łącząca w sobie elementy banku komercyjnego i banku rozwoju. Inwestuje w działalność bankową w krajach operacji. Banki nie są przedsiębiorstwami nakierowanymi w swym działaniu jedynie na maksymalizację zysków, ale przede wszystkim są to instytucje zaufania publicznego. EBOiR funkcjonuje na podobnych zasadach. Każdy wstrząs wywołany upadłością jednego banku odbija się niekorzystnie na sytuacji całości systemu bankowego, zaś zła sytuacja w sektorze bankowym utrudnia rozwój całej gospodarki. Stąd istotną rolę w łagodzeniu skutków globalnego kryzysu mają do odegrania międzynarodowe instytucje również w sektorze

¹⁰ W grudniu 2008 r. odbył się komitet kredytowy EBOiR-u. Dokonano na nim uzgodnień dotyczących kredytu dla Lwowa. Bank postanowił przeznaczyć na rozwój infrastruktury tego miasta kwotę w wysokości 100 mln euro. Pierwsza transza w wysokości 50 mln euro jest przeznaczona na budowę dróg.

bankowym. Najważniejszym zagadnieniem jest dążenie do zapobiegania upadłościom banków, przede wszystkim poprzez rozpoznanie przyczyn ich występowania.

THE EUROPEAN BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT DURING THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS

Summary

The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) is an institution which was founded to support reconstruction and economic development in both the private and public sector of Central and Eastern European countries and the former Soviet Union. It plays a relevant role in the banking sector of the countries of operation. It also provides project financing for industries and businesses, both new ventures and investment in existing companies. Responding to the challenging conditions that have a strain on economies of countries of operation the EBRD has developed crisis response packages. The paper analyses the response taken by the institution to address key policy issues.